

ΑΝΘΩΖΩΗ Δ. ΧΑΪΔΟΥ

**Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ Η ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΒΡΑΧΥΧΡΟΝΙΩΝ
ΣΤΕΡΗΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΠΟΙΝΩΝ**

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ Η ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΒΡΑΧΥΧΡΟΝΙΩΝ ΣΤΕΡΗΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΠΟΙΝΩΝ

Η σκοπιμότητα και η λογική της στέρησης της ελευθερίας ως ποινικό μέτρο σε νομοθεσίες πολλών κρατών έχει γίνει αντικείμενο συζήτησης τόσο σε επιτροπές για την τροποποίηση της ποινικής νομοθεσίας όσο και σε διεθνή συνέδρια.

Η στερητική της ελευθερίας ποινή έχει παγιωθεί ως το πιο σκληρό μέσο αντίδρασης της πολιτείας σε περιπτώσεις προσβολής εννόμων αγαθών, διότι θεωρείται ότι, από άποψη αντεγκληματικής πολιτικής, η στέρηση της ελευθερίας εκλαμβάνεται σχεδόν από κάθε άνθρωπο ως το μεγαλύτερο κακό που θα μπορούσε να του συμβεί.

Στον Ελληνικό Ποινικό Κώδικα ποινές στερητικές της ελευθερίας είναι η κάθειρξη (ισόβια και πρόσκαιρη), η φυλάκιση, ο περιορισμός σε σωφρονιστικό κατάστημα, ο περιορισμός σε ψυχιατρικό κατάστημα και η κράτηση (άρθρο 51 παρ. 1 Π.Κ.). Η ποινή που κατά κύριο λόγο απαγγέλλεται τα τελευταία δέκα χρόνια στη χώρα μας είναι η ποινή της φυλάκισης, στα όρια που προβλέπονται από τον Ποινικό Κώδικα (από 10 μέρες μέχρι 5 χρόνια).

Παρ' ότι δεν υπάρχει νομοθετική πρόβλεψη¹ για επιβολή βραχυχρόνιας ποινής στερητικής της ελευθερίας,² στην πράξη ένα ποσοστό γύρω στο 90% κατά μέσον όρο των ποινών που επιβάλλονται από το δικαστήριο είναι ποινές φυλάκισης μέχρι 12 μηνών.³

Υπάρχει η δυνατότητα ποινές στερητικές της ελευθερίας μέχρι 18 μηνών⁴ να με-

* Τομέας Εγκληματολογίας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

1. Όπως σε νομοθεσίες άλλων χωρών (σύγκρ. νομοθεσία Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, Σουηδίας και Ολλανδίας: H.-H. Jescheck, *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*, 3. vollst., neubearb. u. erw. Aufl., Duncker & Humblot, Berlin 1978, σελ. 620).

Η κράτηση δεν θα περιληφθεί εδώ, διότι προβλέπεται για παραβάσεις κυρίως διοικητικής φύσεως.

2. Ως βραχυχρόνιες ποινές θα θεωρήσουμε εκείνες που η διάρκειά τους δεν υπερβαίνει τους 12 μήνες.

3. Βλ. πίνακα 1.

4. Μέχρι το 1984 ήταν δυνατή η μετατροπή μόνο για ποινές στερητικές της ελευθερίας μέχρις ενός έτους. Βλ. σχετικά την αλλαγή του άρθρου 82 Π.Κ. από το άρθρο Ι του Ν. 1419/84.

τατραπούν σε χρηματικές, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του άρθρου 82 Π.Κ. Και αυτό γίνεται κατά κανόνα στη δικαστηριακή πρακτική.⁵ Παρ' όλα αυτά περίπου τα 3/4, κατά μέσον όρο, των καταδίκων που εισέρχονται κάθε χρόνο στις φυλακές έχουν να εκτίσουν ποινές φυλάκισης μέχρι 12 μηνών.⁶

Μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι ο πληθυσμός των φυλακών απαρτίζεται κυρίως από άτομα κατώτερης κοινωνικο-οικονομικής τάξης που δεν διαθέτουν τα χρήματα που απαιτούνται για την εξαγορά της ποινής τους.⁷

Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής δεν απαντώνται διάφορα είδη ποινών στερητικών της ελευθερίας. Η διάκριση έγκειται μόνο ως προς το αν η στερητική της ελευθερίας ποινή πρόκειται να εκτιθεί σε τοπικές ή ομοσπονδιακές φυλακές. Γενικές διατάξεις για αποφυγή των βραχυχρόνιων στερητικών της ελευθερίας ποινών δεν υπάρχουν. Η στερητική της ελευθερίας ποινή αποτελεί στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής μια πολύ συχνά επιβαλλόμενη ποινική κύρωση.⁸

Στις περισσότερες Πολιτείες μπορεί να απαγγελθεί ισόβια στέρηση της ελευθερίας για σοβαρές εγκληματικές πράξεις, δεν πρόκειται όμως εδώ για την «αόριστη κάθειρξη», διότι η διάρκεια του εγκλεισμού θα εξαρτηθεί από την απόφαση του «parole board» (αρμόδια επιτροπή για τις απολύσεις «επί λόγω τιμής»). Τα ανώτατα όρια της στερητικής της ελευθερίας ποινής κυμαίνονται από Πολιτεία σε Πολιτεία και μπορεί να φτάσουν τα είκοσι (Πενσυλβανία) ή και τα πενήντα χρόνια (Αρκάνσας). Σύμφωνα με το ομοσπονδιακό ποινικό δίκαιο ο δικαστής μπορεί να καθορίζει έναν αριθμό ετών ως ανώτατο χρονικό όριο του εγκλεισμού.⁹

Όσον αφορά τις ευρωπαϊκές χώρες, στην Ολλανδία, που θεωρείται προοδευτική από άποψη αντεγκληματικής πολιτικής, παρατηρείται μια σταθερή άνοδος της επιβολής βραχυχρόνιων στερητικών της ελευθερίας ποινών. Η επιβολή των ποινών αυτών δεν είναι τυχαία. Η κρατούσα γνώμη κατά τη δεκαετία του '60 ήταν η μικρής διάρκειας στερητική της ελευθερίας ποινή να ασκήσει πάνω στο δράστη ένα είδος σοκ («short sharp shock»). Το γεγονός ότι για ποινές κάτω από ένα μήνα σπάνια δίνεται αναστολή από το δικαστήριο, έχει ως αποτέλεσμα να μην επαρκούν για τους καταδικαζόμενους τα σωφρονιστικά καταστήματα.¹⁰

5. Βλ. σχετικά Η. Δασκαλάκη κ.ά., *Απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 1983, σελ. 63 επ.

6. Βλ. πίνακα 2.

7. Βλ. σχετικά Η. Δασκαλάκη, *Οι επιστημονικές τάσεις έναντι του προβλήματος της φυλάξης*, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ειδικό τεύχος (αφιέρωμα στον Ηλία Δασκαλάκη) 1988, σελ. 38-47 (42).

8. Η.-Η. Jescheck, *ό.π.*, σελ. 622.

9. Η.-Η. Jescheck, *ό.π.*

10. Πρβλ. G. Kaiser, *Kriminologie. Eine Einführung in die Grundlagen*, 7. neubearb. u. ergänzte Aufl., C. F. Müller, Heidelberg 1985, σελ. 166. Βλ. και A. Heidjer, *The Recent Trend towards Reducing the Prison Population in the Netherlands*, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 1974, σελ. 233-240 (238).

Παρόμοια επιβολή μέτρων έχουμε στη Σουηδία, όπου σε ένα 83% των καταδικαζομένων σε ποινές στερητικές της ελευθερίας απαγγέλλονται ποινές εγκλεισμού μέχρι 6 μηνών. Το ίδιο παρατηρείται και στην Ελβετία.¹¹

Όσον αφορά τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα ενός βραχυχρόνιου εγκλεισμού παρατηρούνται τα εξής:

Η βραχεία διάρκεια της ποινής δεν προκαλεί στον έγκλειστο τις βλάβες εκείνες που μπορεί να επιφέρει μια μακροχρόνια στέρηση της ελευθερίας, όπως είναι μεταξύ άλλων η φυλακοποίηση, η τέλεια αποξένωση από το οικείο περιβάλλον του. Ο έγκλειστος μπορεί μετά την έκτιση της ποινής να ξαναβρεί σχετικά γρήγορα τον εαυτό του και να επιστρέψει στη δουλειά του. Και για την οικογένειά του οι συνέπειες δεν είναι τόσο καταστροφικές και δεν προκαλούνται ρήξεις, όταν οι οικείοι του γνωρίζουν ότι μετά από μερικούς μήνες ο έγκλειστος θα βρίσκεται κοντά τους.

Στα πλαίσια της σωφρονιστικής μεταχείρισης κατά το βραχύ διάστημα της στέρησης της ελευθερίας του ο κρατούμενος σπάνια προλαβαίνει να μάθει τις εγκληματικές τεχνικές ή να δεχτεί σεξουαλικές επιθέσεις από άλλους συγκρατούμενους του και δεν παρουσιάζει τόσο συχνά ψυχώσεις λόγω του εγκλεισμού.

Θεωρείται ότι με τη στερητική της ελευθερίας ποινή μικρής διάρκειας εκφράζεται ορθότερα ο χαρακτήρας της ποινής από την επιβολή μιας χρηματικής ποινής και ότι η απαγγελία στερητικών της ελευθερίας ποινών πλήττει με τον ίδιο τρόπο και τους εύπορους και τους οικονομικά ασθενέστερους.

Ως προς την τελευταία άποψη υπάρχει μεγάλη επιφύλαξη. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, βάσει του συστήματος κυρώσεων που ισχύει στη χώρα μας, εισάγονται στις φυλακές για να εκτίσουν βραχυχρόνιες ποινές εκείνοι ακριβώς που δεν είναι σε θέση να τις εξαγοράσουν.¹²

Τα μειονεκτήματα μιας ποινής με μικρή χρονική διάρκεια είναι βέβαια προ πολλού γνωστά. Ήδη στα τέλη της δεκαετίας του '60 τη θεωρούσαν ως αληθινή μαστίγα στο σωφρονιστικό σύστημα. Οι μομφές προέρχονται τόσο από άποψη αντεγκληματικής πολιτικής όσο και σωφρονιστικής μεταχείρισης. Ένας βραχυχρόνιος εγκλεισμός δεν μπορεί να εξαλείψει ποτέ την επικινδυνότητα του δράστη. Κάτι τέτοιο είναι και αντίθετο προς τους σκοπούς της ποινής και συχνά αποβαίνει επιζήμιο για τον έγκλειστο. Ο Franz von Liszt θεωρούσε ότι η βραχείας διάρκειας στερητική της ελευθερίας ποινή δεν είναι μόνο ανώφελη αλλά πλήτει τη δικαιοτική τάξη πολύ περισσότερο από την πλήρη αιμωρησία του δράστη.

Ο εκφοβισμός και η βελτίωση σε σπάνιες μόνο περιπτώσεις, τελείως συμπτωματικά, μπορεί να ασκήσουν επίδραση σε κάποιον που έχει καταδικαστεί σε βραχυχρόνιο εγκλεισμό. Στα πλαίσια δε της γενικής πρόληψης, η επιβολή βραχυχρόνιων ποινών δεν επιδρά περισσότερο απ' ό,τι οι μακροχρόνιες ποινές.

Στα πλαίσια της μεταχείρισης η βελτίωση του δράστη δεν μπορεί ποτέ να επιτευχθεί με μια ποινή τέτοιας διάρκειας. Τα χρονικά όρια που τίθενται δεν επιτρέπουν μια αγωγή, μια επενέργεια στην προσωπικότητά του, αν βέβαια ισχυριστούμε ότι οι στε-

11. G. Kaiser, ό.π.

12. Ως άνω, σημ. 6 και 7.

ρητικές της ελευθερίας ποινές μπορούν να χαρακτηριστούν ως βελτιωτικές της αγωγής των εγκλείστων...

Τα σωφρονιστικά καταστήματα που δέχονται εγκλείστους καταδικασμένους σε βραχυχρόνιες στερητικές της ελευθερίας ποινές χαρακτηρίζονται από τα ακόλουθα μειονεκτήματα: Μια πολύ συχνή αλλαγή του πληθυσμού των κρατουμένων, μεγαλύτερη ποικιλία στις διάφορες κατηγορίες εγκλείστων, έλλειψη θέσεων εργασίας για τους κρατουμένους λόγω της μικρής χρονικής διάρκειας του εγκλεισμού τους, οξέα προβλήματα συγκινησιακής έντασης, έλλειψη ευκαιριών του προσωπικού των καταστημάτων για μια πλήρη εξοικείωση με τους εγκλείστους καθώς και από μια συχνότητα υποτροπών που αποθαρρύνει το προσωπικό σχετικά με τις προσπάθειες που καταβάλλει.¹³

Αναφορικά με τη σχέση βραχυχρόνιων στερητικών της ελευθερίας ποινών με το μέτρο της αναστολής της ποινής και την επιβολή χρηματικής ποινής, τόσο στη νομοθεσία όσο και στη δικαστηριακή πρακτική, παρατηρούμε τα ακόλουθα:

Το μέτρο της αναστολής της ποινής αποδείχτηκε ως το ισχυρότερο μέσο στον αγώνα κατά της επιβολής βραχυχρόνιων στερητικών της ελευθερίας ποινών.

Ως γνωστό στο αγγλοσαξωνικό δίκαιο το δικαστήριο αποφαινεται για την ενοχή χωρίς να απαγγέλει την ποινή, για το διάστημα δε της δοκιμασίας (probation) επιβάλλει στον ένοχο την εκτέλεση ορισμένων καθηκόντων και τον θέτει υπό την επίβλεψη ενός probation-officer.¹⁴ Σήμερα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής η «probation» είναι το πρώτο σε συχνότητα μέτρο μεταξύ των στερητικών της ελευθερίας κυρώσεων που επιβάλλεται σε ενόχους.¹⁵

Σε πολλά πολιτειακά (state) και ομοσπονδιακά (federal) δικαστήρια επιβάλλεται μια ποινή (county jail) ως προϋπόθεση για την αναστολή και απαιτείται να προηγηθεί η έκτιση της ποινής αυτής σε ένα πολιτειακό ή ομοσπονδιακό σωφρονιστικό κατάστημα πριν αρχίσει η δοκιμασία.

Στα πλαίσια όμως μιας ορθής σωφρονιστικής πολιτικής δεν συμβαδίζουν μεταχείριση και τιμώρηση, δοκιμασία και εγκλεισμός ταυτόχρονα. Η ποινή από μόνη της δεν αποτελεί μέσο εκφοβισμού, εξ άλλου σκοπός της δοκιμασίας είναι η αποφυγή του εγκλεισμού. Η στερητική δε της ελευθερίας ποινή χάνει το λειτουργικό της χαρακτήρα, εφόσον κατά το διάστημα της επιβολής της ο κρατούμενος είναι απλώς υποψήφιος για δοκιμασία.

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών παρατηρήθηκε αύξηση επιβολής ποινών φυλάκισης ως προϋπόθεση δοκιμασίας και μοιάζει να αυξάνεται η εμπιστο-

13. Βλ. αναλυτικότερα M. A. Schneider, *Problems in Short Term Correctional Settings*, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology 1979, σελ. 164-171.

14. Στη Μασαχουσέτη προβλέφθηκε με νόμο το 1878 η θέση των ενόχων υπό δοκιμασία (probation), αν αναμενόταν ότι μπορεί να βελτιωθούν και χωρίς ποινή. Βλ. και H.-H. Jescheck, ό.π. σελ. 64.

15. J. Galvin, *Prison Policy Reform Ten Years Later*, Crime and Delinquency 1983, σελ. 495-503 (496 επ.).

σύνη στην εκφοβιστική επενέργεια της ποινής φυλάκισης («jail sentence»). Ο δικαστής, όμως, ο οποίος επιβάλλει μια τέτοια μέθοδο με τις αποφάσεις του, επισκέφτηκε ποτέ την «county jail» ή τη «city prison»;

Γιατί όμως επιβάλλουν τα δικαστήρια ποινή φυλάκισης ως προϋπόθεση για την «probation»;

Για πάνω από δέκα χρόνια τα ανώτερα δικαστήρια («superior courts») της Καλιφόρνιας επέβαλλαν «probation» για το 43% των καταδίκων. Τα πρωτοβάθμια δικαστήρια («municipal courts») για το 30%.¹⁶

Στην Ελλάδα παρόλο ότι διαφέρει ο θεσμός ως προς την αναστολή έκτισης της ποινής, που έχει ήδη απαγγελθεί από το δικαστήριο, παρατηρείται ότι το ποσοστό αναστολών κυμαίνεται κατά μέσον όρο για το 17% περίπου των καταδίκων.¹⁷

Η «Special Study Commission on Correctional Facilities and Services» διαπίστωσε ότι στην Καλιφόρνια μια σημαντική προϋπόθεση για την επιβολή της «probation» είναι ότι ο «υπό δοκιμασία» εκτίει ένα μέρος του διαστήματος δοκιμασίας σε «county» ή σε «city jail».

Οι λόγοι για τους οποίους οι δικαστές επιβάλλουν ποινή φυλάκισης ως προϋπόθεση για «δοκιμασία» είναι κατά τη γνώμη τους κυρίως οι εξής: «Η επιβολή ποινής φυλάκισης είναι μια πρόσθετη τιμωρία που πρέπει να εντυπωθεί στον εγκληματία και να τον κάνει πειθαρχικό. Πρέπει να εφαρμόζεται κυρίως σε περιπτώσεις υποτροπής και σοβαρά εγκλήματα. Χρησιμεύει ως μέσο εκφοβισμού και κάνει τον έγκλειστο να αγωνιά μπροστά σε μια αρνητική ή θετική μελλοντική απόφαση, όσον αφορά την τοποθέτησή του υπό δοκιμασία».¹⁸

Σχετικά με τη χρηματική ποινή, η επιβολή της παρουσιάζει δυο μειονεκτήματα: Πληττει περισσότερο τους οικονομικά ασθενέστερους και δεν μπορεί να εκτελεστεί κατά πάντων. Επιπλέον, δεν είναι δυνατό στο ύψος της χρηματικής ποινής να προσδιοριστεί η βαρύτητα της ενοχής, και γενικά δεν μπορεί να ασκήσει θετική επίδραση στο δράστη.

Η πρακτική της επιβολής χρηματικών ποινών στις Η.Π.Α. παρουσιάζει πολλές ελλείψεις, κυρίως διότι λαμβάνεται ελάχιστα υπόψη η οικονομική δυνατότητα του καταδίκου με συνέπεια να εκτίεται πολύ συχνά στερητική της ελευθερίας ποινή σε περίπτωση μη καταβολής της χρηματικής.¹⁹

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στον ελληνικό χώρο, αν αναλογιστούμε ότι περίπου το 70% κατά μέσον όρο εκείνων που εισέρχονται στις φυλακές τα τελευταία χρόνια έχουν καταδικαστεί σε ποινές στερητικές της ελευθερίας μέχρι ένα χρόνο.²⁰

Σε αντίθεση προς το ελληνικό δίκαιο, στον αγγλοσαξωνικό χώρο η επιβολή χρηματικών ποινών δεν περιορίζεται συνήθως σε πλημμελήματα αλλά είναι δυνατή

16. K.J. Scudder, *In Opposition to Probation with a Jail Sentence*, Federal Probation 1959, σελ. 12 επ.

17. Βλ. πίνακα 3.

18. Σύγκρ. K.J. Scudder, ό.π.

19. H.-H. Jescheck, ό.π., σελ. 634.

20. Βλ. πίνακα 2.

και σε κακουργήματα. Στα δικαιοκράτα συστήματα δεν υπάρχει αυστηρή δέσμευση του δικαστή από μια νομικά επιβαλλόμενη προτεραιότητα για επιβολή χρηματικής ποινής αντί για βραχυχρόνιο εγκλεισμό.

Στην Ελλάδα η επιβολή χρηματικής ποινής παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια μια αυξητική τάση, δεν παύει όμως, συγκριτικά με άλλες κυρώσεις, να κατέχει ένα μικρό ποσοστό.²¹

Αντίθετα απ' ό,τι θα περίμενε κανείς, η επιβολή βραχυχρόνιων στερητικών της ελευθερίας ποινών συντελεί στην αύξηση της υποτροπής.²² Ένας μεγάλος αριθμός μικροεγκληματιών εκτίει διαδοχικά ποινές διότι θεωρεί τον βραχυχρόνιο εγκλεισμό ως μια από τις αυτονόητες εκφάνσεις της καθημερινότητας.

Για υποτρόπους που είναι συνηθισμένοι στη φυλακή, η βραχεία στερητική της ελευθερίας ποινή δεν έχει καμία επίδραση εκφοβισμού παρά απλώς οδηγεί σε μερικές «μέρες ανάπαυσης» που γενικά γίνονται δεκτές με ευχαρίστηση. Αντίθετα, εκείνοι που εγκληματούν για πρώτη φορά πλήττονται σε σχέση με τους άλλους πολύ σκληρά, διότι το στίγμα της φυλακής τους ακολουθεί στο μέλλον.

Ο υψηλός δείκτης υποτροπής μετά από επιβολή βραχείας στερητικής της ελευθερίας ποινής δεν είναι τυχαίος ούτε αποτελεί μοναδικό φαινόμενο. Σε χώρες με όμοια ποινικά και σωφρονιστικά συστήματα μπορεί να παρατηρηθεί. Μια έρευνα το 1963 σε 7.000 εγκλειστούς σε πέντε «county penitentiaries» της Νέας Υόρκης έφερε στο φως ότι, για ποσοστό πάνω από το 20% των εγκλειστών που έκτιαν βραχυχρόνια ποινή στερητική της ελευθερίας, ήταν η δέκατη φορά στη σειρά που έμπαιναν στη φυλακή.²³

Το να σχηματίσει κανείς μια γνώμη για τις συνθήκες στις Η.Π.Α. είναι αδύνατο για πολλούς λόγους. Οι επί μέρους Πολιτείες έχουν δικά τους ποινικά και σωφρονιστικά συστήματα, με τα οποία αντιμετωπίζουν κυρίως τη μικρή και μέση εγκληματικότητα, έτσι ώστε στο πεδίο ιδίως της επιβολής βραχυχρόνιων της ελευθερίας ποινών, οι οποίες εκτίονται κυρίως σε «county jails», να υπάρχουν μεγάλες διαφορές.

Και από άποψη στατιστικών στοιχείων πολλά δεδομένα είναι απρόσιτα ή δίνουν μια αναληθή εντύπωση για τις επιβαλλόμενες ποινές, διότι πρώτον για λόγους εκφοβισμού επιβάλλονται κατά κανόνα ασυνήθιστα υψηλές ποινές, από τις οποίες μόνο ένα μικρό ποσοστό εκτίεται στην πράξη, και δεύτερον σε όλες σχεδόν τις Πολιτείες επιβάλλεται αόριστης διάρκειας ποινή, έτσι ώστε από την απόφαση του δικαστηρίου να μη μπορεί να συναχθεί η διάρκεια της κύρωσης.

Παρ' όλα αυτά, στοιχεία για τις αμερικανικές συνθήκες μπορούν να συναχθούν από διάφορες αναφορές. Τα σωφρονιστικά καταστήματα που προορίζονται για έκτιση βραχυχρόνιων ποινών και συγκεκριμένα για διάστημα από 48 ώρες μέχρι ένα χρό-

21. Βλ. πίνακα 1.

22. Μόνο οι μακροχρόνιες στερητικές της ελευθερίας ποινές θεωρούνται, βάσει εμπειρικών ερευνών που έχουν γίνει, ότι είναι σε θέση να αποτρέψουν τη διάπραξη εγκλημάτων. Βλ. σχετικά D.E. Lewis, *The General Deterrent Effect of Longer Sentences*, *The British Journal of Criminology* 1986, σελ. 47-62.

23. McKee, *Our Sick Jails*, *Federal Probation* 1971, σελ. 3 επ.

νο («jails»), σε πολλές περιπτώσεις θεωρούνται ανεπαρκή όσον αφορά την οργάνωσή τους, οι δε συνθήκες που επικρατούν σ' αυτά ήταν και εξακολουθούν και σήμερα να είναι αξιοθρήνητες.²⁴

Στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών (1956) αναφέρθηκε ότι από τους 20.000 ομοσπονδιακούς κρατούμενους, το 25% περίπου εισάγεται σε καταστήματα μεγάλης ασφαλείας (κυρίως οι επικίνδυνοι και οι πολλαπλά υπότροποι), 15% σε αναμορφωτικά καταστήματα (οι για πρώτη φορά εγκληματούντες, για τους οποίους υπάρχει προοπτική βελτίωσης), 5% σε ανοικτά καταστήματα, 50% ως κρατούμενοι για μικρό χρονικό διάστημα σε αποκεντρωμένα μικρότερα καταστήματα.

Ο Scudder²⁵ αναφέρει: Εκατοντάδες ανδρών στη φυλακή της Καλιφόρνια (Chino) είπαν ότι προτιμούν να μείνουν δυο χρόνια σε μια «state prison» παρά έξι μήνες σε μια «county jail».

Η ίδια η ποινή δρα άνισα στους διάφορους ανθρώπους. Ο κατάδικος στέλνεται στο σωφρονιστικό κατάστημα, χωρίς να ληφθεί υπόψη η ατομικότητά του, η ευαισθησία του σχετικά με την επιβολή της ποινής, οι μέχρι τότε συνθήκές του ή ο βαθμός μόρφωσής του.

Λόγω της διαφοροποίησης στην οργάνωση της σωφρονιστικής μεταχείρισης, ιδίως στις Η.Π.Α., ο έγκλειστος οδηγείται σε άνιση μεταχείριση, διότι ποτέ δυο καταστήματα δεν έχουν τις ίδιες σωφρονιστικές ρυθμίσεις. Ειδικά για τις βραχυχρόνιες ποινές, δεν υπάρχουν δυνατότητες μεταχείρισης στα πλαίσια ενός προγράμματος κοινωνικής επανένταξης.

Οι βλαβερές συνέπειες που συνεπάγεται ο εγκλεισμός στο σωφρονιστικό κατάστημα, η καταστροφή των μέχρι τότε κοινωνικών επαφών και η δημιουργία νέων, καθώς και η αφαίρεση από τον φυλακισμένο κάθε πρωτοβουλίας, εφόσον όλα γίνονται στα πλαίσια διαταγών, καταστρέφουν κάθε έγκλειστο όχι μόνο σωματικά αλλά και ψυχικά.

Στόχος του σωφρονισμού είναι η καταπολέμηση του εγκλήματος με την πρόληψη της υποτροπής. Η κατάσταση που επικρατεί στα διάφορα σωφρονιστικά καταστήματα κάνει τους περιστασιακούς δράστες επαγγελματίες και είναι η πρώτη αιτία της υποτροπής.

Για δράστες με ασθενή ή ασταθή προσωπικότητα αυτή η «αποκοινωνικοποίηση» σημαίνει, με τη βοήθεια του σωφρονιστικού συστήματος, δελεασμό για εγκληματικότητα. Πολύ λίγοι είναι εκείνοι οι νέοι εγκληματίες που, παρά την καταδίκη τους σε στερητικές της ελευθερίας ποινές, παραμένουν ακόμα άφθαρτοι.

Η σωστή συμπεριφορά επίσης στο σωφρονιστικό κατάστημα δεν αποδεικνύει καμιά βελτίωση. Το να προσαρμοστεί κανείς στον κανονισμό της φυλακής δεν σημαίνει προσαρμογή στις συνθήκες της ελεύθερης κοινωνίας.

Επιτυχία επανένταξης θα μπορούσε να επιτευχθεί και με επιβολή βραχυχρόνιων

24. K.A. Reixach – D.L. Weimer, *American Jails: Still cloacal after Ten Years*, in *Criminal Corrections: Ideals and Realities*, (edited by J.W. Doig), D.C. Heath and Company, Lexington MA., 1983, σελ. 95-105 (96).

25. K.J. Scudder, ό.π.

στερητικών της ελευθερίας ποινών, εάν υπήρχαν οι προϋποθέσεις για την έκτιση των ποινών σε μικρά, ανοικτά σωφρονιστικά καταστήματα και με εντονότερες προσπάθειες επανένταξης κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού. Καθοριστική σημασία έχει και η ετοιμότητα των οικονομικών μέσων. Η αμοιβή του κατάλληλα ειδικευμένου προσωπικού θα πρέπει να γίνεται σε άλλη βάση, απ' ό,τι σ' έναν επόπτη, που του έχουν ανατεθεί κυρίως θέματα ασφαλείας.

Ένας οπαδός της βραχυχρόνιας στερητικής της ελευθερίας ποινής, ο JescHECK, παραδέχεται ότι το σωφρονιστικό σύστημα θα μπορούσε σίγουρα να αποδώσει πολλά περισσότερα αν το μισό του πληθυσμού των σωφρονιστικών καταστημάτων δεν αποτελείτο συνέχεια από έγκλειστους καταδίκους με βραχυχρόνιες στερητικές της ελευθερίας ποινές.

Το να βγεις βελτιωμένος μετά την έκτιση μιας βραχυχρόνιας στερητικής της ελευθερίας ποινής είναι αδύνατο. Το να γίνεις χειρότερος είναι αναπόφευκτο. Όταν έρχεται η μέρα της απόλυσης, ο φόβος του απολυομένου να παραβεί το νόμο και να υποστεί τις ποινικές κυρώσεις είναι πολύ μικρότερος από πριν. Το ζήτημα που παραμένει είναι το ότι ο βραχυχρόνιος εγκλεισμός κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις δημιουργεί περισσότερο κακό παρά καλό.

Σχετικά με το θέμα της επανακοινωνικοποίησης, ο Case αναφέρει ότι ο εκσυγχρονισμός των διαδικασιών στα σωφρονιστικά καταστήματα που θα επιτρέψουν μια ατμόσφαιρα ευνοϊκότερης μεταχείρισης με τη δημιουργία ενός τμήματος και προγράμματος για το σκοπό αυτό, οι προϋποθέσεις εργασίας και εκπαίδευσης του προσωπικού για ασφάλεια και ορθή μεταχείριση, είναι αναγκαία μέτρα: «Πρωταρχικός σκοπός είναι η ασφάλεια του καταστήματος, η μεταχείριση όμως που θα οδηγεί στην επανένταξη, είναι ο τελικός στόχος».²⁶

Η ιδέα του σωφρονισμού (correction) αναπτύχθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής τέλος του 17ου και αρχές του 18ου αιώνα, ως αντίποδας του θεσμού της φυλάκισης, που αποτελούσε συστατικό στοιχείο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Ο σωφρονισμός, που σκοπό έχει την επανένταξη, πραγματοποιείται κατά το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ της καταδίκης και της απόλυσης κάτω από τον έλεγχο της κυβέρνησης.²⁷

Οι Σωφρονιστικές Υπηρεσίες («Correctional Agencies») διεξάγουν έρευνες και κοινοτικές εποπτείες σε άτομα υπό επιτήρηση («probationers» και «parolees»), ασχολούνται με τη μεταχείριση και τον έλεγχο των κατηγορουμένων που περμιούνται την εκδίκαση της υπόθεσής τους και βρίσκονται σε φυλακές («jails») και αναμορφωτήρια («juvenile halls»), καθώς και τη μεταχείριση όλων των εγκληματιών με διάφορες δυνατότητες και προγράμματα σε φυλακές («jails» και «prisons»), σωφρονιστικά σχολεία («correctional schools») και κέντρα επανένταξης («halfway houses»).

26. J.D. Case, *Modern Corrections in an Old Country Jail*, American Journal of Correction 1955, σελ. 4 επ.

27. H. Burns Jr., *The American Jail in Perspective*, Crime and Delinquency 1971, σελ. 446 επ.

28. R.A. McKee, ό.π.

Μεταξύ των εγκλειστών υπάρχουν πολλοί που σύμφωνα με το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης που ισχύει δεν έχει απαγγελθεί ακόμα η ενοχή τους και πρέπει να περιμένουν από τρεις μήνες μέχρι ένα χρόνο για την απόφαση του δικαστή. Σε μερικές περιοχές δικαστηρίων, κυρίως σε μεγαλουπόλεις, ένα ποσοστό πάνω από 60% των εγκλειστών που βρίσκονται στις φυλακές («jails») δεν έχει ακόμα δικαστεί.

Οι δυνατότητες αντικατάστασης της βραχυχρόνιας στερητικής της ελευθερίας ποινής με άλλα μέτρα θα μπορούσαν να είναι είτε άμεσες, λόγω χάρη με την «probation» του αγγλοσαξωνικού ή την «αναστολή εκτέλεσης της ποινής» του ελληνικού συστήματος, με την κατ' οίκον κράτηση ή ακόμα και με περιορισμό της ελευθερίας άλλου είδους, όπως λόγω χάρη η απαγόρευση άσκησης ορισμένου επαγγέλματος, εισόδου σε συγκεκριμένους χώρους κ.ο.κ.

Η συχνότερη επιβολή χρηματικής ποινής αντί εγκλεισμού θα περιόριζε κατά πολύ τις βραχυχρόνιες στερητικής της ελευθερίας ποινές, στην δε περίπτωση μη καταβολής θα μπορούσε να επιβληθεί κοινωφελής εργασία χωρίς περιορισμό της ελευθερίας.

Σήμερα ως αναπληρωματικά μέτρα μιας βραχυχρόνιας στερητικής της ελευθερίας ποινής βρίσκουν κατά κανόνα εφαρμογή οι θεσμοί της αναστολής της ποινής και η χρηματική ποινή.

Τα υποκατάστατα μιας βραχυχρόνιας ποινής εγκλεισμού θα πρέπει αφενός να αποφεύγουν τις αρνητικές συνέπειες της στέρησης της ελευθερίας, αφετέρου να μην αφήνουν κενά στο σύστημα ποινικής καταστολής. Μια χρηματική ποινή με προθεσμία καταβολής λόγω χάρη, θα ήταν μια εναλλακτική λύση,²⁹ ώστε να αποφεύγεται το παράδοξο και αντίθετο με το πνεύμα του σωφρονισμού αποτέλεσμα, να επιβάλλεται στέρηση της ελευθερίας σε εκείνους που δεν είναι σε θέση να πληρώσουν!

Κρατήσεις από εισοδήματα του καταδικασμένου σε χρηματική ποινή για αρκετό χρονικό διάστημα, ανάλογες με την οικονομική του κατάσταση, θα έπλητταν κύρια το βιωτικό του επίπεδο. Θα πρέπει όμως προηγουμένως να έχει γίνει από το δικαστήριο η διαπίστωση και ορθή εκτίμηση των περιουσιακών στοιχείων του δράστη, πράγμα που στη σημερινή ελληνική κοινωνία τουλάχιστον είναι πολύ δύσκολο, αν όχι ακατόρθωτο.

Ένα άλλο σύστημα που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως τριτοβάθμιο και να εφαρμοστεί στη θέση ενός βραχυχρόνιου εγκλεισμού θα ήταν πρώτα η επιβολή χρηματικής ποινής. Με αίτηση του καταδίκου επιβολή κοινωφελούς εργασίας και σε τρίτη θέση, αν τα άλλα μέσα παραμείνουν ανεπιτυχή, εναλλακτικά επιβολή στερητικής της ελευθερίας ποινής. Έτσι θα μπορούσε να καλυφθεί ένα επιχείρημα κατά της κατάργησης της βραχυχρόνιας στερητικής της ελευθερίας ποινής, ότι δηλαδή η έλλειψη της ποινής αυτής αποπλίζει τη δικαιοσύνη για τη μέση εγκληματικότητα, διότι η χρηματική ποινή δεν μπορεί να αναλάβει το ρόλο μιας ποινής στερητικής της ελευθερίας.

Το κατά πόσο η βραχυχρόνια στερητική της ελευθερίας ποινή ανταποκρίνεται

29. J. Knaus, *Das Problem der kurzfristigen Freiheitsstrafe*, Diss., Zürich 1973, σελ. 126 επ.

στους στόχους της ποινής, η ωφελιμότητά της ως είδος ποινικής κύρωσης, εξαρτάται από τις αντιλήψεις για τους σκοπούς της ποινής και την κατάταξή τους.

Ο von Liszt λέει: «Μόνο η αναγκαία ποινή είναι δίκαιη». Πρέπει να αναρωτηθούμε αν υπάρχει η δυνατότητα στο μέλλον, να αποκλείσουμε τους αρνητικούς παράγοντες και να αυξήσουμε τα θετικά στοιχεία. Δεν καταπολεμούμε την εγκληματικότητα με βραχυχρόνια στερητική της ελευθερίας ποινή, αν και αυτός ήταν αρχικά ο στόχος. Υπάρχουν άλλες περισσότερο πειστικές και πρακτικές εναλλακτικές λύσεις.

Ο Welzel το 1954 έλεγε ότι και η βραχυχρόνια στερητική της ελευθερίας ποινή έχει μια δράση γενικής πρόληψης. Η ειδική πρόληψη όμως;

Χαρακτηριστικό, στα πλαίσια της νέας κοινωνικής άμυνας, είναι ότι δεν θα πρέπει να απέχουμε τελείως από την επιβολή βραχυχρόνιων στερητικών της ελευθερίας ποινών. Έχουν τη σημασία τους, όταν άλλα μέτρα αποδεικνύονται ως ανεπαρκή. Θα πρέπει επομένως να τις διατηρήσουμε;

Ναι, αλλά κάτω από προϋποθέσεις: Εξάντληση όλων των άλλων εξωιδρυματικών μέτρων και, αν τελικά επιβληθεί βραχυχρόνια στερητική της ελευθερίας ποινή (λόγου χάρη σε περίπτωση υποτροπής του δράστη), εξατομίκευση της ποινής –μετά από έρευνα της προσωπικότητας– και επανένταξή του στην κοινωνία.

Αν μια κοινωνία δεν κατορθώνει να βελτιώνει τους στόχους της, στα πλαίσια απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, έχει τουλάχιστον το καθήκον να μην τους καθιστά χειρότερους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΧΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ		ΦΥΛΑΚΙΣΗ ΕΩΣ 1 ΕΤΟΣ		ΠΟΙΝΕΣ ΑΝΩ	
	ΚΑΤΑΔΙΚΑ- ΣΘΕΝΤΩΝ	καταδικ.	ποσοστό	καταδικ.	ποσοστό	καταδικ.	ποσοστό
1976	106.629	2.586	2,43%	102.698	96,31%	1.309	1,23%
1977	111.182	6.156	5,54%	103.574	93,16%	1.426	1,28%
1978	110.624	6.917	6,25%	102.360	92,53%	1.312	1,19%
1979	115.784	8.344	7,21%	106.277	91,79%	1.150	0,99%
1980	118.086	11.732	9,94%	105.299	89,17%	986	0,83%
1981	132.951	13.952	10,49%	117.702	88,53%	1.258	0,95%
1982	133.551	13.276	9,94%	118.629	88,83%	1.634	1,22%
1983	114.020	11.697	10,26%	100.900	88,49%	1.417	1,24%
1984	106.174	12.310	11,59%	92.276	86,91%	1.574	1,48%
1985	100.896	12.103	12,00%	86.932	86,16%	1.854	1,84%
μ.ο.:	114.990	9.907	8,57%	103.665	90,19%	1.392	1,23%

Πίνακας 1: καταδικασθέντες 1976-1985

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΙΣΕΛ- ΘΟΝΤΩΝ	ΦΥΛΑΚΙΣΗ ΩΣ 1 ΕΤΟΣ	
		εισελθ.	ποσοστό
1976	6.467	5.198	80,38%
1977	6.159	4.772	77,48%
1978	6.190	4.903	79,21%
1979	5.818	4.416	75,90%
1980	5.846	4.224	72,25%
1981	4.728	3.433	72,61%
1982	4.156	2.607	62,73%
1983	4.880	2.889	59,20%
1984	4.559	2.504	54,92%
1985	3.620	1.969	54,39%
μ.ό.:	5.242	3.692	68,91%

Πίνακας 2: εισελθόντες στις φυλακές 1976-1985

ΕΤΟΣ	ΚΑΤΑΔΙΚΑ- ΣΘΕΝΤΕΣ	ΑΝΑΣΤΟΛΕΣ	ποσοστό
1976	106.629	21.593	20,25%
1977	111.182	20.940	18,83%
1978	110.624	21.791	19,70%
1979	115.784	22.470	19,41%
1980	118.086	21.191	17,95%
1981	132.951	18.954	14,26%
1982	133.551	17.760	13,30%
1983	114.020	19.362	16,98%
1984	106.174	16.532	15,57%
1985	100.896	13.146	13,03%
μ.ό.:	114.990	19.374	16,93%

Πίνακας 3: αναστολές εκτελέσεως της ποινής 1976-1985

* πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Στατιστική της Δικαιοσύνης.